

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються деякі аспекти соціального захисту дітей-інвалідів і пропонуються шляхи удосконалення законодавства в цій сфері.

Ключові слова: діти-інваліди; державні гарантії; реабілітація; соціальний захист.

Попов Г. В., Томіленко В. П. Некоторые проблемы социальной защиты детей-инвалидов в Украине.

В статье анализируются некоторые аспекты социальной защиты детей-инвалидов и предлагаются пути совершенствования законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: дети-инвалиды; государственные гарантии; реабилитация; социальная защита.

Popov G. V., Tomilenko V. P. Some Problems of Social Protection for Disabled Children in Ukraine.

The article studies some aspects of social protection for disabled children and suggests ways to improve the legislation in this area.

Keywords: disabled children; state guarantees; rehabilitation; social protection.

Проблема соціального захисту дітей-інвалідів в Україні на сьогодні залишається актуальною і свідчить про необхідність ужиття спеціальних законодавчих та організаційних заходів щодо її вирішення.

Так, за даними голови профільного комітету охорони здоров'я Верховної Ради України, у державі спостерігається тенденція до збільшення загальної кількості інвалідів, у тому числі дітей. Зокрема, при скороченні за останні п'ять років на 2 % чисельності населення частка людей з інвалідністю збільшилася на 5,9 %. У країні понад 165 тис. дітей віком до 18 років – інваліди, які потребують особливого захисту з боку держави [1].

Правові засади щодо задоволення особливих потреб дітей-інвалідів у соціальному захисті, навчанні, лікуванні, соціальній опіці та громадській діяльності визначено у спеціальному законодавстві України.

Законодавство України створює правове поле щодо соціальної політики стосовно дітей-інвалідів, спрямоване на забезпечення прав у галузі охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Проте, незважаючи на досить велику кількість законодавчих актів у цій сфері, права дітей-інвалідів порушуються.

До основних причин таких порушень можна віднести: невиконання норм чинного законодавства, пов'язаного з реабілітацією дітей-інвалідів; ненадання їм медичної та грошової допомоги; незабезпечення права на здобуття освіти; відсутність дієвих механізмів реалізації законодавства у сфері захисту прав дітей-інвалідів тощо.

Базовим нормативно-правовим актом, в якому визначені правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я дітей, є «Основи законодавства України про охорону здоров'я». У цьому Законі зосереджено увагу на профілактиці захворювань і лікуванні хвороб у дітей. Однак у Розділі VII «Охорона здоров'я матері та дитини» законодавчо не врегульовані питання медичної реабілітації дітей з хронічними захворюваннями. У випадку появи дисфункції організму курс лікування має передбачати підготовку до життя у стані інвалідності з урахуванням її наслідків. Тому вбачається за доцільне доповнити Розділ VII нормативно-правового акта визначенням про те, що «медичні послуги мають надаватися для запобігання, відвернення, лікування інвалідності, недопущення погіршення стану чи з метою полегшення його наслідків і лікування загострень» [2].

Важливою, на нашу думку, є проблема термінологічної невизначеності у законодавстві поняття «інвалід з дитинства». Так, у Законі України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» і в спільному наказі Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я України від 30 квітня 2002 року № 226/293/169 «Про затвердження Порядку надання державної соціальної

допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» не визначено поняття «інвалід з дитинства», що, в свою чергу, може призвести до неправильного застосування закону [3].

З огляду на викладене абзац 1 статті 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» пропонуємо викласти у наступній редакції: «Інвалід з дитинства – це повнолітня особа, яка набула статусу інваліда у віці до 18 років і має стійкий розлад функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист».

Крім того, доречно було б уніфікувати поняття «дитина-інвалід», оскільки у Законах України «Про охорону дитинства» та «Про реабілітацію інвалідів в Україні» застосовуються різні терміни: «дитина з вадами фізичного та розумового розвитку»; «дитина з дефектами фізичного та психічного розвитку» [4].

У зв'язку з цим пропонуємо ст. 1 у наведених законодавчих актах викласти в такій редакції: «Дитина-інвалід – особа віком до 18 років (повнолітня) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист».

Варто зазначити, що не можуть повною мірою реалізувати своє право на освіту діти з вадами слуху та зору через недостатню кількість підручників і літератури, надрукованих за спеціальною методикою.

Потрібно зауважити, що після закінчення школи учні з вадами зору отримують знання, які дають їм можливість нарівні з іншими здобувати подальшу освіту у вищих навчальних закладах. Водночас у наказі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 жовтня 2012 року № 1130 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти в 2013 році» не передбачено розроблення Українським центром оцінювання якості освіти спеціальних методик проведення процедури зовнішнього оцінювання для людей з вадами зору та адаптованих (збільшеним шрифтом і шрифтом Брайля) до потреб людей з вадами зору тестових матеріалів. Невраховання специфічних особливостей людей з вадами зору в цьому випадку є порушенням статей 21, 23, 24 Конституції України та статті 3 Закону України «Про освіту», що потребує усунення шляхом розроблення і затвердження Міністерством освіти і науки України нового порядку проведення незалежного оцінювання з урахуванням потреб людей зі стійкими розладами функцій організму [5].

Складнощі у сфері освіти та виховання дітей-інвалідів зумовлені й дефіцитом кваліфікованих кадрів – корекційних педагогів (педагогів-дефектологів), психологів, вихователів і соціальних педагогів, недостатнім рівнем їх підготовки. Тому вбачається за доцільне Міністерству освіти і науки України проаналізувати стан кадрового забезпечення та ввести посади соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами, корекційних педагогів, вихователів та практичних психологів в усі типи загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти відповідно до нормативів їхньої чисельності. Також з метою поліпшення організації підготовки кадрів було б доречно збільшити обсяг державного замовлення для підготовки зазначених фахівців для вищих навчальних закладів та внести зміни до навчальних планів факультетів корекційної педагогіки і психології з урахуванням особливостей навчання дітей-інвалідів.

Крім того, варто наголосити на фізичній доступності до закладів освіти та відповідальності адміністрації за створення інвалідопридатних умов навчання (обладнання, сходи тощо). Питання безперешкодного доступу до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, культурно-видовищних закладів і спортивних споруд висвітлено у статтях 26 і 33 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Але ці формулювання потребують дієвого механізму реалізації, тому доречним було б прийняття Кабінетом Міністрів України підзаконного нормативно-правового акта з цих питань.

Також невирішеним залишається питання надання пільг дітям-інвалідам при вступі до вищого навчального закладу, оскільки від них вимагають довідку медико-соціальної експертної комісії, яку неможливо отримати. Так, у листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 червня 2012 року № 1/9-461 «Щодо інформаційних матеріалів про документи вступників до вищих навчальних закладів» наводиться перелік документів, які можуть підтвердити факт наявності певної пільги. У листі зазначено, що для підтвердження пільги діти-

інваліди повинні особисто пред'явити довідку медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) або посвідчення (пенсійне чи отримувача державної соціальної допомоги) [6].

Відповідно до положень Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» дитиною-інвалідом вважається особа віком до 18 років (повноліття). Слід звернути увагу також на те, що статус дитини-інваліда встановлюється на основі проведеної медичної експертизи, результати якої заносяться до медичної картки хворого.

Проте на практиці скористатися правом на позаконкурсний вступ до вищого навчального закладу досить проблематично, оскільки у статті 7 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» чітко вказано, що експертиза для дітей (осіб віком до 18 років) проводиться лікарсько-консультативними комісіями лікувально-профілактичних закладів, а для повнолітніх – медико-соціальними експертними комісіями (МСЕК). Це означає, що неповнолітні вступники не можуть отримати довідку МСЕК, про яку йдеться у зазначеному листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, адже вони проходять медичну експертизу в інших закладах.

Тому вбачається за доцільне у листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 червня 2012 року № 1/9-461 «Щодо інформаційних матеріалів про документи вступників до вищих навчальних закладів» зазначити про те, що для підтвердження пільги діти-інваліди повинні особисто пред'явити довідку лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичного закладу.

Крім того, якщо абітурієнт не в змозі пред'явити відповідну довідку чи посвідчення (наприклад, якщо воно знаходиться на стадії обміну на посвідчення нової форми чи виробляється дублікат у разі втрати або непридатності для користування попереднього), його позбавляють можливості реалізувати своє право на пільговий вступ.

Таким чином, вивчення проблем соціального захисту дітей-інвалідів зумовлює необхідність постійного осучаснення нормативно-правової бази, усунення недоліків у регулюванні та впровадженні дієвих механізмів реалізації законодавства.

У зв'язку з викладеним вище пропонуємо наступне:

1. У Розділі VII «Основ законодавства України про охорону здоров'я» законодавчо врегулювати питання медичної реабілітації дітей з хронічними захворюваннями.

2. Уніфікувати в Законах України «Про охорону дитинства» та «Про реабілітацію інвалідів в Україні» поняття «дитина-інвалід» і дати визначення поняття «інвалід з дитинства», виклавши його в такій редакції: «інвалід з дитинства – це повнолітня особа, яка набула статусу інваліда у віці до 18 років і має стійкий розлад функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист».

3. Міністерству освіти і науки України запропонувати розробити та затвердити новий порядок проведення незалежного оцінювання з урахуванням потреб людей зі стійкими розладами функцій організму.

4. Порухити питання про збільшення обсягу державного замовлення для підготовки зазначених фахівців для вищих навчальних закладів та внести зміни до навчальних планів факультетів корекційної педагогіки і психології з урахуванням особливостей навчання дітей-інвалідів.

5. Запропонувати внести зміни до листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 червня 2012 року № 1/9-461 «Щодо інформаційних матеріалів про документи вступників до вищих навчальних закладів», зазначивши про те, що для підтвердження пільги діти-інваліди повинні особисто пред'явити довідку лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичного закладу.

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю народного депутата України Т. Бахтєєвої [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УНІАН. – Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detaij/227115>.

2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

3. Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 № 2109-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>.

4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

5. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 жовтня 2012 року № 1130 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти в 2013 році» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-normativno-pravovih-aktiv-shodo-provedenn-doc121981.html>.

6. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 жовтня 2012 року № 1130 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти в 2013 році» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1885-12>.

** Попов Георгій Володимирович – кандидат юридичних наук, начальник відділу досліджень проблем ювенальної юстиції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України.*

** Томіленко Вікторія Петрівна – старший науковий співробітник відділу досліджень проблем ювенальної юстиції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України.*